

withdrawn only where they exist. It is found that the content of the subject's social responsibility can be attributed to beat public perception and social sanctions that are applied to sotsialnomu subjects of the society.

Key words: *social responsibility subject's activity, the rate of activity, social groups, social institutions.*

УДК 378+130

*О. Ю. Панфілов, доктор філософських наук, професор;
О. О. Савченко, кандидат філософських наук, доцент*

ЯКІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Присвячено філософському осмисленню феномену якості освіти. Розкрито сутність поняття «якість». Визначено особливості якості освіти. Обґрунтовано важливість та необхідність контролю якості вищої професійної освіти.

Ключові слова: *якість, якість освіти, квалітативна парадигма, інноваційність вищої освіти.*

Актуальність проблеми. На початку ХХІ ст. однією з найважливіших проблем модернізації вищої освіти є підвищення її якості, що зумовлено закономірними процесами соціально-економічного та науково-технічного розвитку нашої країни. Зміни освітніх потреб та умов їхньої реалізації вимагають підвищеної уваги до якості освіти. Сьогодні якість освіти стає не тільки мірою головних компонентів життєдіяльності людини, а й критерієм її соціальної, громадянської та моральної гідності. Крім того, упровадження в систему вищої професійної освіти нової багаторівневої системи підготовки кадрів, перехід від знаннєвої до компетентнісної моделі підготовки випускників, наближення вітчизняних стандартів і процедур оцінювання якості освітньої діяльності до європейських, поява нових інноваційних університетів потребують формування нових індикаторів і критеріїв оцінювання якості освітнього процесу.

Аналіз останніх джерел і публікацій з даної теми свідчить про глибину усвідомлення проблеми якості освіти, широке коло дискусій щодо розуміння того, що таке якість освіти, чим вона визначається і від чого залежить, як можна її підвищити [1–10].

Однак, незважаючи на досить значну увагу, що приділяється осмисленню різних аспектів проблеми якості підготовки студентів, розробленню різноманітних концепцій якості освіти як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками, серед яких Р. Барнет, Дж. Бреннан, С. Лістон, Л. Морлі, М. Пул, В. Андрущенко, Є. Бондаревська, О. Величко, Б. Гершунський, І. Зязюн, О. Ляшенко, Н. Ничкало, Н. Нікандров, О. Пишкало, С. Пліскановський, М. Поташкін, З. Скопєць, В. Сластьонін, А. Столяр, О. Субетто, І. Тесленко, А. Фетісов та ін., результативність розв'язання проблем, пов'язаних з якістю освіти, залишається досить неоднозначною. Це можна пояснити тим, що якість освіти – складне та багатоаспектне поняття. За думкою Б. Гершунського, якість освіти не може і не повинна розглядатися на основі тільки освітніх параметрів, оскільки освіта – широка соціально-економічна і соціально-культурна категорія. Це одна з найважливіших сфер будь-якого суспільства і держави. Якість освіти визначає економічний, інтелектуальний та моральний потенціали будь-якої країни. Тому абсолютно очевидно, що оцінювати якість освіти треба за допомогою не тільки проміжних педагогічних і освітніх параметрів, а й критеріїв, що перебувають поза сферою освіти. У цьому сенсі якість освіти корелює з такими глобальними категоріями, як рівень життя, економічний потенціал країни, динамізм суспільства, його здатність адаптуватися до умов, що змінюються, у світі тощо [5, с. 99–100].

Отже, *метою* статті є спроба осмислити проблему якості освіти на ґрунті філософських позицій.

Виклад основного матеріалу. Філософський аналіз проблеми якості професійної освіти слід починати з аналізу поняття «якість». Як філософська категорія якість – нерозчленована сукупність ознак, властивостей предмета. Вона виражає визначеність, своєрідність речі та виявляється в системі відносин предмета з іншими предметами. Учення про якість створювалося на філософсько-методологічній базі, розвиваючись від квалітативізму Арістотеля до сучасної квалітативної парадигми.

У дослідженнях природи якості Арістотель здійснив кваліфікацію якостей, сформулював принцип цілісності, що забороняє зводити якості цілого до якостей його частин, і розробив уявлення про ієрархічну структуру якості матеріальних об'єктів. Він увів «якісне» розуміння кількості, відніс якість до типу динамічних систем і встановив внутрішні різноманітності якості.

Змістовне розуміння категорії якості пов'язане з відкриттям Кантом понять «речі у собі» і «речі для нас», що послужили основою для розуміння переходів внутрішньої (потенційної) якості об'єктів у зовнішню (реальну) якість.

Гегель, розвиваючи вчення про якість у взаємодії з поняттями «кількість», «межа», «властивість», «міра» та ін., вивів закон взаємного переходу кількос-

ті в якість, сформулювавши поняття міри як єдності якості та внутрішньої кількості, і розкрив механізм взаємодії зовнішнього та внутрішнього в якості. Він визначив якість як тотожну з буттям визначеність, коли щось перестає бути тим, чим воно є, якщо воно втрачає свою якість. Гегель також установив, що всі кількісні зміни мають свою якісну межу, вихід за яку приводить до нового співвідношення кількості та якості – міри. Така єдність якості і кількості є джерелом вимірності якості. При цьому синонімами міри якості є поняття «показник якості» та «параметр якості». У вченні про специфікацію якості Гегель показав, що кількісний показник предмета «нерозривно пов'язаний з якісно визначеним зовнішнім впливом і вже не може осмислюватися окремо від останнього» [4, с. 132].

Подальший розвиток учення про якість пов'язаний з ім'ям Маркса, який слід за Гегелем виділив три види якостей: природні – матеріально-структурні якості; функціональні якості та системні якості. Необхідно зазначити надзвичайну важливість відкритих Гегелем та Марксом соціальних якостей і відносин для вивчення складних об'єктів, особливо соціальних. У контексті розуміння якості Маркса всі продукти праці поряд зі своїми природними якостями здобувають ще й особливі системні, соціальні якості, що відбивають їх приєднання до системи суспільних відносин. У системі освіти системно-соціальна якість виходить на перший план, а людина як основний компонент будь-якої соціальної системи є носієм соціальної системної якості.

Нині розвиток структури категорії якості пов'язаний із новою квалітативною парадигмою О. Субетто [4]. Її теоретичною основою є взаємодія якості і кількості з урахуванням екстенсивної та інтенсивної сторін якості, принципи та закономірності генези якості як системи. За О. Субетто, якість є складною філософською, економічною, соціальною та одночасно суспільною системною категорією, повне визначення якої можна розкрити через узагальнюючу систему визначень:

- якість є сукупністю властивостей (аспект властивості);
- якість є структурною, вона – ієрархічна система властивостей або якостей частин об'єкта або процесу (аспект структурності);
- якість є динамічною системою властивостей (аспект динамічності);
- якість є сутнісною визначеністю об'єкта або процесу, що виражається в закономірному зв'язку всіх складових частин та елементів (аспект визначеності);
- якість є основою існування об'єкта або процесу, вона має двояку зумовленість, що виражається в єдності зовнішнього і внутрішнього, потенційного і реального в об'єкті або процесі (аспект зовнішньо-внутрішньої зумовленості);

– якість обумовлює одиничність об'єкта або процесу, його специфічну реакцію на зовнішні впливи, цілісність, упорядкованість, стійкість (аспект специфікації);

– якість створюваних людиною об'єктів і процесів, на відміну від якостей інших явищ природи, спричиняє цінність відповідних об'єктів і процесів, їхню придатність і пристосованість для певних призначень, цілей, завдань, умов, висунутих людиною.

Наведені визначення якості можна поділити на дві групи: ті, що відбивають структуру та зміст об'єкта, і ті, що виражають якість об'єкта в аспекті його соціальної цінності, затребуваності та функціональності.

Перша група визначень характеризує якість із погляду її компонентів та їхніх взаємозв'язків. Отже, якість об'єкта визначається тільки йому притаманними внутрішніми і зовнішніми властивостями, певною організацією цих властивостей.

Друга група визначень якості об'єкта базується на соціальному контексті його розуміння. Відповідно до такого підходу будь-який об'єкт має якість, якщо його властивості відповідають очікуванням споживача, користувача, тобто якість є мірою задоволення потреб. Інакше кажучи, якість є сукупністю характеристик об'єкта (продукції або процесу), що визначають його здатність задовольняти встановлені та передбачувані потреби. Оцінюючи якість будь-якого об'єкта, тим самим оцінюють ступінь задоволення ним відповідної індивідуальної або суспільної потреби. Причому від значущості цієї потреби залежатиме значущість якості об'єкта.

Отже, оцінюючи якість освіти, треба враховувати обидві площини:

– внутрішню – якісні характеристики освітнього середовища як системи взаємопов'язаних між собою умов, що забезпечують людині можливість одержання освіти; взаємодія і взаємовплив оточення (адміністративного, навчального та соціокультурного секторів) із суб'єктом освіти; використання актуальних технологій, сучасних ресурсів, новітніх технічних засобів та іншого предметно-просторового оточення, які формують висококваліфіковано-го фахівця;

– зовнішню – адекватність освітніх або кваліфікаційних характеристик колу затребуваних на даний момент у суспільстві професій та відповідність освітнього рівня особистісним потребам суб'єкта освіти, ступеня його розвитку та інтересам.

Таким чином, для визначення якості освіти дуже доречним є використання системного підходу, який орієнтований на те, аби розглядати якість освіти як наявність в освітньому середовищі найважливіших властивостей, параметрів, що відповідають вимогам безпосередніх споживачів освітніх послуг та

суспільства до фахівців, як сьогодні, так і в перспективі. Якість освіти – це взаємопов'язана сукупність характеристик, що відповідають здатності освіти задовольняти усталені та сформовані потреби споживачів освітніх послуг. Що стосується прагматичної інтерпретації якості, то вона дозволяє оцінювати якість через призму якості освітніх послуг, що надаються навчальним закладом, порівняно з певними стандартами.

Підхід до визначення якості як цілісної характеристики об'єкта, його внутрішньої і зовнішньої визначеності дає змогу аналізувати якість освіти не з позиції її окремих станів, а з боку системи сутнісних властивостей, коли виявляється функціональна єдність елементів системи освіти, її відповідності вихідної місії. Важливо відзначити взаємодії, за яких система освіти набуває нових інтегративних якостей: гнучкості, динамічності, варіативності, стабільності, прогностичності, спадкоємності, демократичності. Система освіти – це відкрита система, здатна до самопізнання (рефлексії), кількісного і якісного збагачення, перетворення. Вона детермінована зовнішніми обставинами соціально-економічного і соціально-культурного походження.

Слід зазначити, що якість освіти людини багато в чому визначає становище людини в суспільстві, якість освіти населення визначає якість всього громадського життя країни. Освічена людина має високу конкурентоспроможність на ринку праці. Базові знання у різних науках, уміння працювати в колективі, здатність нести відповідальність, постійно вчитися і пристосовуватися до змін – усе це необхідні умови успішної життєдіяльності людини в суспільстві. Якість освіти визначається не тільки якістю предметних знань, а й якістю особистісного, світоглядного, громадянського розвитку людини. У цьому полягає її головна суспільна цінність, бо результат освіти – це не тільки знання, уміння, навички, а особа випускника, однією із системних якостей якої є освіченість і багатобічне самовідновлення, що відбувається в збереженні цілісності світорозуміння та професійної мобільності.

XXI ст. сформулювало певні проблеми, що стоять перед вищою освітою, – проблеми, що визначають напрям майбутнього розвитку освітніх інститутів. Сьогодні суспільству потрібний соціальний інститут, здатний об'єднати минуле, сьогодення та майбутнє, сформувати єдність спадкоємності в культурі, ефективній орієнтації людини в сучасному житті та її готовність наблизити майбутнє [8; 10]. Сучасні ВНЗ мають бути лідерами у розробленні концепцій реформування вищої освіти, спрямованих насамперед на підвищення якості освіти, поглиблення інноваційного характеру вищої освіти, що є нині найважливішим державним завданням. Інноваційність вищої освіти характеризується не тільки такими нововведеннями, як багаторівневність, безперервність, відкритість, зараз важливо розробити технології реалізації інноваційного мислення, так само як

необхідно визначити цілі інноваційної освіти, що є одним із критеріїв якості освіти. Цілями інноваційної вищої освіти мають стати забезпечення високого рівня інтелектуально-особистісного і духовного розвитку студента (блок гуманітарних, загальнонаукових та природничонаукових дисциплін на основі навчальних технологій, що розвивають), створення умов для оволодіння навичками наукових досліджень і вироблення відповідного стилю мислення (фундаментальні загальнопрофесійні дисципліни на основі розроблення бази наукових знань і впровадження спеціальних технологій), забезпечення оволодіння методологією нововведень у соціально-економічній і професійній сферах.

Висновки. До методологічних засад, на яких можливо найбільш адекватно визначити якість освіти у філософському та соціологічному дискурсах, слід віднести:

розуміння якості освіти як інтегральної, значущої для всіх сфер життєдіяльності суспільства та особистості як показника ефективності соціального інституту освіти;

усвідомлення того факту, що якість освіти одночасно і втілює в собі результат освітньої діяльності, і створює інтелектуальний та соціокультурний потенціали розвитку суспільства;

оцінювання якості освіти за допомогою критеріїв, що перебувають поза сферою освіти і корелюють із такими глобальними категоріями, як «спосіб життя», «життєвий рівень», «якість життя».

Поняття якості освіти на основі всіх наведених значеннєвих контекстів її тлумачення можна трактувати у вузькому сенсі як категорію, котра характеризує результат освітнього процесу, що відображує:

- рівень сформованості загальнотеоретичних знань, практичних умінь та навичок випускників;
- рівень інтелектуального розвитку, моральних якостей особистості;
- особливості ціннісних орієнтацій, що визначають світогляд;
- активність і відповідальне творче ставлення до дійсності, що виявляється в діяльності.

Якість освіти в широкому сенсі припускає підхід до освіти як до соціально-педагогічного процесу і розглядається як сукупність характеристик цього процесу: реалізації його цілей, сучасних технологій, а також умов, необхідних для досягнення динаміки позитивних результатів.

Отже, контроль якості освітнього процесу стає орієнтуючим, регулюючим, стимулюючим інструментом у системі вищої професійної освіти, оскільки він:

- забезпечує ціннісно-цільову орієнтацію професійної освіти на актуальні та потенційні потреби особистості, ринку праці, держави і суспільства;
- дозволяє суб'єктам освіти визначити ключові процеси своєї діяльності та вірогідно оцінювати рівень якості показників перебігу і результатів цих

процесів, створює умови для інтеграції зусиль суб'єктів освіти, робить їхню взаємодію більш ефективною;

– сприяє зростанню ефективності досягнення актуальних цілей щодо вдосконалення професійної підготовки студентів за рахунок підвищення прийнятих у ВНЗ управлінських рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Величко О. Г. Якість освіти – проблеми й перспективи / О. Г. Величко, С. Й. Пинчук, С. Т. Пліскановський // Проблеми освіти : наук.-метод. зб. – К. : Наук.-метод. центр вищ. освіти, 2003. – Вип. 34. – 341 с.
2. Ляшенко О. І. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. І. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1 (46). – С. 5–12.
3. Слостенин В. А. Качество образования как социально-педагогический феномен / В. А. Слостенин // Пед. образование и наука. – 2009. – № 1. – С. 4–11.
4. Субетто А. И. Квалитология образования / А. И. Субетто. – СПб. ; М. : Исслед. центр проблем качества подгот. специалистов, 2000. – 220 с.
5. Управление качеством образования / под ред. М. М. Поташкина. – М : Пед. о-во России, 2000. – 448 с.
6. Barnett R. Reshaping the University (Society for Research Into Higher Education) / Ronald Barnett. – Open University Press, 2005. – 240 p.
7. Brennan J. L. Managing Quality in Higher Education: An International Perspective on Institutional Assessment and Change / John L. Brennan, Tarla Shah. – Open University Press, 2000. – 159 p.
8. Liston C. Managing Quality and Standards (Managing Universities and Colleges) / Colleen Liston. – Open University Press, 1999. – 192 p.
9. Morley L. Quality And Power In Higher Education / Louise Morley. – Open University Press, 2003. – 224 p.
10. Poole M. Managing the quality of teaching in higher education institutions in the 21st century / Millicent Poole, Elizabeth Harman, Ann Deden // Australian Journal of Education. – 1998. – Vol. 42 (3). – P. 271–275.

КАЧЕСТВО ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПОПЫТКА ФИЛОСОФСКОГО ОСМЫСЛЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ

Панфилов А. Ю., Савченко О. А.

Посвящено философскому осмыслению феномена качества образования. Раскрыта сущность понятия «качество». Определены особенности качества образования. Обоснованы важность и необходимость контроля качества высшего профессионального образования.

Ключевые слова: *качество, качество образования, качественная парадигма, инновационность высшего образования.*

QUALITY OF PROFESSIONAL EDUCATION: AN ATTEMPT OF PHILOSOPHICAL INTERPRETATION OF THE PROBLEM

Panfilov O. Yu., Savchenko O. O.

The article deals with the philosophical understanding of quality of education. The article analyzes the essence of quality, defines the peculiar feature of quality of education, proves the importance and necessity of qualitative control of higher professional education.

Key words: *quality, quality of education, qualitative paradigm, innovative higher education.*

УДК 1:[504:001.18]

Н. Б. Годзь, кандидат філософських наук, доцент

ЗАВДАННЯ ФІЛОСОФІЇ ЕКОЛОГІЇ У РУСЛІ ТЕОРІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЇ СИСТЕМНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Присвячено світлій пам'яті наукового керівника професора В. В. Шкоди

Матеріал статті є продовженням дослідницької роботи авторки над темами «Екологічна футурологія» та «Філософія екології». Досліджувана тематика потребує висвітлення саме системного характеру екологічного знання. Коло питань, пов'язаних з дією механізмів сучасного розуміння системності наукового знання, має бути проаналізовано з позитивної та негативної сторін самого феномену «Система».

Ключові слова: *концепція, система, системне знання, техносфера, екологія, екологічна футурологія, філософія науки, природні співтовариства.*

Актуальність проблеми. Розглядаючи та піддаючи науковому аналізу оточуючу реальність, ми, крім емпіричних засобів пізнання, використовуємо логічні, раціональні методи пізнання. Але наочність результатів нашого пізнання виявляється саме через їх вербалізацію. Таким чином, ефект мови значною мірою впливає на закріплення, розуміння, збереження та поширення не тільки інформації як такої, а й знання у цілому. Досліджуючи системи, не слід виключати, що мова та її простір застосування, механізми дії – також система. Досить часто при критичному аналізі питань, пов'язаних як з екологічною проблематикою, так і із самою екологією, ми щоразу використовуємо